

El Tempir d'Elx: una associació cívica per la normalització de la llengua al migjorn valencià

Llengua i Ús

En l'imaginari col·lectiu dels catalans, Elx evoca uns quants clixés: un poble envoltat de palmeres que tanca pel sud el domini de la llengua, una Dama ibèrica custodiada a Madrid i un Misteri medieval, únic supervivent dels drames sacro-lírics, que s'escenifica, en català, cada any a l'agost, almenys des del segle XV, a la Basílica de l'Assumpció d'Elx. Aquesta fita meridional és, doncs, una ciutat emblemàtica en un país necessitat de senyes i senyals.

Joan Coromines, més genèric i més subtil, defineix Elx com la gran ciutat valenciana del sud. Capital de la comarca del Baix Vinalopó, Elx és un gran centre industrial; capitalitat de la producció del calçat a l'Estat espanyol. Dues excepcions: l'ample Camp d'Elx, amb 25.000 habitants i una agricultura tradicional en crisi que pateix greus problemes cíclics d'aigua. Per altra banda, els serveis i el turisme que tindran, sens dubte, un paper cada vegada més determinant. La ciutat ha gaudit i ha patit, doncs, el creixement demogràfic més desproporcionat del País Valencià de la segona meitat del segle XX, quan el cens de població passa dels 55.000 habitants a la ratlla dels 200.000.

Elx fou extensament repoblada per catalans des de la seua incorporació a l'occident europeu el 1266. Aquesta situació hegemònica i tradicional fou la normal fins a 1960. Els forasters que s'hi aveïnaven es catalanitzaven d'una forma natural tot i llur aportació a la dialectologia local. La immigració massiva del sud i del centre peninsular, la substitució lingüística selectiva interna i, ja a partir dels anys 70, l'alt percentatge de matrimonis lingüísticament mixtos auguraven un trist esdevenidor en aquesta parcel·la emblemàtica del nostre país. El Misteri d'Elx, però, es continuava cantant, cada Mare de Déu d'Agost: «Germanes mies, io voldria, fer certa petició aquest dia, prec-vos no em vullau deixar, puix tant me mostrau amar».

Antecedents de la normalització lingüística a la ciutat d'Elx

Des de finals dels anys 60 bona part de la *intelligentsia* local prendrà consciència

per la llengua. Una llengua que comença a davallar perillosament i que voldrien no subordinada. Primer fou l'Antoni Bru i Gómez, autèntic relacions públiques *avant la lettre* i l'únic eco que tenim aquí de la generació valenciana dels anys 30. També hi ha En Josep Maraldés i Ybarra, el qual, a la tendra edat de 13 anys, el 1953, havia fet, per correspondència, els cursos de Lo Rat Penat dirigits per En Carles Salvador. El 1968, a l'antiga Coral Il·licitana, es fa el primer curs de català de tot el migjorn valencià, arran del centenari del naixement d'En Pompeu Fabra. El 1969 hi haurà la celebració del Vè Centenari del Tirant lo Blanc, amb prohibició inclosa d'una conferència de Robert Moròder.

Entre 1969 i 1973 el grup es trasllada al Club d'Amics de la Unesco. Noves incorporacions, cursos, conferències, xerrades: el fet nacional. El Club és precintat arran de la mort de l'almirall Carrero Blanco. El 1974 comencen a Elx els cursos de l'Institut de Ciències de l'Educació. Des d'Elx viatja el primer professor de català cap a Guardamar del Segura, un altre tòpic catalanesc on la llengua trontolla perillosament (encara que enguany —som a 1995— s'hi obrirà la primera «línia en valencià» amb 14 xiquets). També Elx emet el primer mestre cap a Algorfa, al rovellet de l'ou de l'Horta d'Oriola, que perdé la nostra llengua cap al segle XVIII.

A finals del 69 i principis del 70 naixen l'Esbart Elx Folk i el Grup Il·licità de Folk. Posteriorment Elx aportaria al món de la cançó el Grup Cadafal i Pep Marcos.

A mitjans dels 70 el moviment de recuperació de la llengua s'eixampla als grups polítics, culturals i esportius de la ciutat. Els nous vents s'endinsen pel Camp d'Elx i per les ciutats veïnes de la comarca del Baix Vinalopó, Santa Pola i Crevillent. Encara que la ciutat ha sofert una forta castellanització, la llengua es manté ferma a la major part de la comarca. El Congrés Popular de Cultura Catalana i les mobilitzacions de finals dels 70 tenen una bona participació.

Una llarga llista de noms s'incorpora al món de la literatura catalana. Per destacar-ne els més coneguts: Gaspar Jaén i Andreu Morell. S'organitzen Encontres de Poesia Catalana on assisteixen poetes d'arreu dels

Autor

Joan-Carles Martí i Casanova
Associació Cívica El Tempir

*A la memòria del
gran patriota d'Elx,
el meu amic
Antoni Bru i Gómez
(1917-1981)*

Països Catalans. El 1979 la llengua entra tímidament a les escoles valencianes de la mà d'un advocat d'Elx, En Josep Lluís Barceló i Rodríguez.

Elx comença, doncs, a exportar cultura arreu de la Mediterrània catalanoparlant. L'any 1981 una antologia universitària feta a València inclou cinc joves il·licitans. Apareix la revista d'estudis comarcals *La Rella*, l'aportació de la qual per al coneixement del Baix Vinalopó recomane a tots aquells qui vulguen analitzar l'evolució d'aquesta comarca perifèrica durant els darrers quinze anys.

Els 80 se'ns prometien moderadament feliços. S'eixamplen manifestacions lingüístiques des de tots els fronts, malgrat la timidesa creixent de la major part de la classe política valenciana.

Vull recordar l'esperit dels sopars d'En Baena que ens aplegaven a molts des del món de l'educació, de la literatura, del teatre, de la música, de la política, del nacionalisme militant d'anar per casa i que tanta falta ha fet i ens farà sempre.

El paper de l'Administració local en la normalització lingüística

Des de 1979, amb les primeres eleccions democràtiques, l'Ajuntament d'Elx ha intentat ser un motor públic revitalitzador. De nou, Elx serà pionera i disposarà del primer traductor oficial del migjorn valencià i dels primers curssets per a funcionaris. Les primeres retolacions daten de 1980, de 1983, la cooficialització (absurda) del nom de la ciutat, la lloable recuperació del nomenclàtor tradicional, la de les partides rurals, els premis Ciutat d'Elx de poesia, l'Antoni Bru de narrativa, el Festival de Teatre i Música Medieval i alguna altra cosa puntual que em deixe en el tinter o en les notes... la revista *Festa d'Elx*, la col·lecció «Temes d'Elx»... Tot un seguit de coses; però trobem a faltar un reglament lingüístic clar i una major sensibilitat per part dels regidors i les regidories, tot i alguna notable excepció. Aquesta política de bona voluntat tindrà el seu principal valedor en la persona de l'alcalde entre 1987-1995, Manuel Rodríguez i Macià. Arran de les eleccions municipals de maig de 1995, i dintre del pacte signat entre el Partit Socialista del País Valencià i Esquerra Unida, el nou alcalde, Diego Macià i Anton, anuncia la potenciació de la Comissió Municipal de Normalització Lingüística, com també un compro-

mís ferm en la normalització de la llengua. Esperem que els resultats vagen més enllà de les bones intencions. En la sessió inaugural de la nova corporació, a petició d'El Tempir, prengueren possessió en català els onze regidors socialistes, els tres d'Esquerra Unida, i només dos dels tretze regidors del Partit Popular; aquesta última llista formada, com les altres, en la seva majoria, per catalanoparlants nadius... Tenint en compte la tradicional política lingüística dels sectors conservadors del País Valencià (secessionista i substitutòria) Elx serà, sens dubte, un punt clar de referència en els pròxims anys, en ser la ciutat més gran sense govern «popular».

L'ensenyament en català i la immersió lingüística a la ciutat d'Elx

El 1980 es crea al Col·legi Públic El Palmenar, l'Escola d'Estiu de les Terres del Sud del País Valencià a Elx. No es valorarà mai prou la tasca ingent duta a terme pels mestres valencians. A partir del curs 1985-86 tres escoles infantils municipals d'Elx seran les primeres a tot el País Valencià que incorporen un programa d'immersió lingüística. Darrere tot açò hi ha l'aportació valent i brillant de Tudi Torró i Ferrero, il·licitana de cor i d'adopció. A hores d'ara, nou centres públics ofereixen «línies en valencià» en primària. Prop de dos mil alumnes d'Elx estan escolaritzats en programes d'immersió. En preescolar el percentatge arriba al 15 %. Malgrat unes campanyes autonòmiques deficientes, denunciades amb insistència per El Tempir, la demanda és a Elx superior a l'oferta. Per altra banda tots els xiquets reben ensenyament de l'assignatura però no totes les escoles compleixen amb l'obligació d'incorporar assignatures en català. Hi ha dos centres d'ensenyament mitjà que ofereixen l'ensenyament «en valencià» a un grup reduït d'alumnes que així ho ha sol·licitat. És d'esperar que aquesta demanda apuge amb la incorporació de l'alumnat que arriba de primària.

Alhora, la ciutat d'Elx és la que ha conegut un augment més espectacular en la matriculació d'adults de la Junta Qualificadora de Coneixements de Valencià amb 1.650 alumnes en el curs 1994-95 que depenen de l'Oficina d'Ús i Ensenyament que funciona a la Regidoria d'Educació en col·laboració amb la Conselleria d'Educació.

L'Associació Cívica El Tempir d'Elx

En febrer de 1994 es presenta a Elx aquesta associació que pren com a nom un vell arcaisme molt viu en la parla local, inclòs a la resta del País Valencià, i que segons el Mestre Joan Coromines és propi del Gironès *latu sensu*. L'Associació mena una vida activa de reivindicació lingüístico-cultural, amb la publicació d'un butlletí trimestral amb un tiratge de 1.000 exemplars i que es distribueix a tot el Vinalopó de parla catalana i, en menor nombre, a la resta dels Països Catalans i al món de la catalanística.

L'Associació té a hores d'ara 225 afiliats a Elx i comarca. Un nombre reduït d'afiliats porten les distintes comissions de seguiment: política lingüística educacional, política lingüística institucional i seguiment de l'ús social.

L'Associació s'adhereix a Escola Valenciana, Federació d'Escoles per a la Llengua on es troben representades catorze associacions de poblacions catalanoparlants, amb reunions regulars per tractar temes comuns; entre altres la celebració de les Trobades d'Escoles Valencianes que es fan arreu del País Valencià.

La coordinació amb les associacions de la ciutat d'Alacant, de Santa Pola, de Crevillent i de Monòver són especials per motius de veïnatge i problemàtica semblant en aquesta marca catalana al sud de la línia Biar-Bussot.

Per altra banda l'Associació organitza actes lingüístico-culturals. Del 24 al 26 de març de 1995 El Tempir organitzà les Novenes Jornades: Projecte Nacional, Identitat i Convivència: el País Valencià, i es converteix així en la primera ciutat valenciana on es fan aquestes jornades de nacionalisme català a finals del segle XX amb participació d'arreu del territori.

La Junta Directiva es reuneix una vegada al mes i les comissions de seguiment tenen reunions pròpies almenys una vegada al mes, encara que el contacte diari dels més militants és un fet.

L'Associació presenta un Pla anual d'activitats que inclou conferències, concerts, presentació de llibres, organització de la trobada d'escoles, campanyes de conscienciació en la matriculació d'immersió lingüística...

Es procura, a més, mantenir presència en la premsa comarcal i del país, com també en els mitjans de comunicació audiovisuals locals, en tots aquells temes que ens

afecten. Pretenem així mateix revitalitzar aquells elements culturals tradicionals, sobretot, a través de les activitats escolars (pilota valenciana, danses, rondalles,...).

El Tempir es subvenciona mitjançant les quotes dels seus abonats, que són baixes (2.000 pessetes anuals). Al butlletí, més de 20 petites i mitjanes empreses locals aporten publicitat i l'objectiu és que aquest s'autofinancie, tot volent demostrar l'interès de la xarxa de comerços per la llengua del país. Això matisaria algunes asseveracions antiquades segons les quals «la petita burgesia valenciana» abandona «sempre» la llengua per qüestions com les de «l'autodi». El País Valencià és llarg i extens i les diferències entre ciutats i comarques han estat estudiades malament.

Amb l'ajut del meu amic Josep Miquel Oliver hem analitzat el perfil dels associats: la presència és molt dèbil a Carrús, la gran zona il·licitana d'immigració per excel·lència. L'afiliació es distribueix per tots els barris de la ciutat i al Camp d'Elx. El 70 % tenen estudis superiors, en un percentatge molt elevat són catalanoparlants nadius, encara que alguns dels militants més aferrissats són d'origen castellano-parlant. Són generalment majors de 18 anys i menors de 50. Acostumen a ser votants d'esquerra en el sentit més ample de la paraula. Hi majoria de casats amb 1/2 fills que van a «línie en valencià».

El futur del català a la ciutat d'Elx

Al butlletí *El Tempir 2*, Brauli Montoya i Abad, novel·la i professor a la Universitat de les Illes Balears, gran coneixedor de l'evolució del català a l'antiga Governació d'Oriola, es preguntava «es reversible la substitució lingüística del català pel castellà a la zona Elx-Alacant?».

La seua tesi és que «Elx encara és a temps». Personalment, per higiene mental, he de compartir aquesta visió optimista. Estic convençut que s'ha invertit el procés en la línia marcada en aquell article per J. Fishman i que, de manera selectiva, les classes mitjanes il·lustrades d'Elx recuperen la llengua i que el seu comportament comença a ser imitat per les classes obreres treballadores majoritàries a la ciutat. Com a pare d'un xiquet i d'una nena podria contar-vos més d'una anècdota favorable dels meus veïns al barri d'Altavix. A més a més cal recordar que la llengua no arribà a recular massa al Camp d'Elx i que l'inici de

substitució que s'hi donava sembla aturar-se.

Segons l'últim estudi fet per la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat Valenciana, sota la direcció de Rafael Lluís Ninyoles, un 57 % de la població d'Elx afirma poder expressar-se bé/bastant bé en valencià. La comprensió arriba al 90 %. Això contrasta amb el 33 % de parlants i el 60 % de comprensió del cens de 1981. Ara bé, no cal enganyar-se, l'ús social de la llengua, sobretot en les noves generacions, és baix. El castellà és, al 1995, la llengua majoritària a Elx. No seré jo qui us parle de la seua bona salut i de les seues grans perspectives ací i ara. Elx és, Coromines *dixit*,

la gran ciutat valenciana del sud; els qui ocupem aquesta frontera, aquesta marca catalana, esperem que així segesca. A més som conscients del paper que ens pertoca com a nucli d'influència al sud del País Valencià. Per acabar amb paraules de la Festa o Misteri d'Elx, voldria convidar-vos que no ens oblidàssem els uns dels altres: «Vosaltres siau benvinguts, amics e germans de grans virtuts».

